

OCENE – POROČILA – ZAPISKI – GRADIVO

SLOVENSKI VODNI IMENI MISLINJA IN HUDINJA

(Ob 30. obletnici smrti Franceta Bezlaja)

Mislinja. Leta 1961 je France Bezlaj¹ v *Slovenskih vodnih imenih*, kjer je objavil podatke o etimološkem izvoru imen slovenskih rek in potokov, označil Mislinjo kot pritok reke Drave, v katero se Mislinja izliva na področju Dravograda;² v resnici je Mislinja pritok reke Meže; vanjo se izliva malo pred iztokom Meže v Dravo.

Ob opozorilu na ta Bezlajev spodrsrlaj želim poudariti, da je moje vrednotenje Bezlaja kot jezikoslovca pozitivno. Po svoji osnovni usmeritvi je bil znanstvenik raziskovalec. Delal je kmalu po končani drugi svetovni vojni na tedaj mladi, skromno razviti ljubljanski univerzi. Želel je zapolniti vrzeli, ki so nastale v slovenskem jezikoslovju zaradi dolgega zavlačevanja z otvoritvijo ljubljanske univerze. V tem duhu je prevzel delo na slovenskem etimološkem slovarju. Istočasno je bil odprt za preobrazbo znanstvenega dela v slovenskem jezikoslovju: za odmik od historizma in za večji poudarek na sodobni slovenščini. Tak je bil po drugi svetovni vojni razvoj jezikoslovja po svetu, tudi v Angliji: v začetku petdesetih let 20. stoletja je imela Anglija samo eno univerzo, ki se je prvenstveno ukvarjala z angleško historično slovnico – v Leedsu v severni Angliji. Vse druge angleške univerze so se preusmerile na znanstveno delo na sodobni angleščini. Tudi v Sloveniji sta se anglistika in germanistika postopoma oddaljevali od historizma in se s tem prilagajali potrebam slovenskih anglistov in germanistov pri izvrševanju njihovega dela po diplomi.

Bezlaj je znanstveno delal v letih, ko so bile v Ljubljani možnosti, da se posvetuje s starejšimi znanstveniki z dolgoletnimi izkušnjami, zelo omejene, objavljena dela so bila težko dosegljiva, mednarodnih stikov ni bilo: do spoznanj je prišel predvsem v

¹ France Bezlaj je bil rojen 19. septembra 1910 v Litiji. Slavistiko je študiral v Ljubljani in v Pragi. Po diplomi je delal kot gimnazijski profesor v Ljubljani. Leta 1939 je doktoriral iz slavistike. Po vojni je šel skozi celo vrsto odgovornih zaposlitev pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti in pri Filozofski fakulteti v Ljubljani: 1949 je postal znanstveni sodelavec in nato svetnik pri Inštitutu za slovenski jezik na SAZU. Tu je vodil sekcijo za etimologijo in onomastiko. 1972 je ustanovil sekcijo za etimološke slovarje. Na Filozofski fakulteti v Ljubljani je bil leta 1950 izvoljen za lektorja slovenskega jezika in 1956 preimeno- van za predavatelja za isti predmet. 1958 je bil izvoljen za profesorja za primerjalno slovansko jezikoslovje pri Filozofski fakulteti v Ljubljani, ki ga je nato razvil v samostojno študijsko usmeritev. Leta 1958 in 1981 je izdal v dveh zvezkih delo *Slovenska vodna imena*, ki je pomemben prispevek k znanstvenemu razvoju te vede. Ob tem delu je imel redne konzultacije z Jakobom Kelemino, univerzitetnim profesorjem za germansko filologijo, ki je kot germanist prav tako delal na etimoloških problemih, povezanih s slovenskimi zemljepisnimi imeni. Bezlaj se je zanimal tudi za zgodovino slovenske stilistike, za probleme, povezane z vprašanjem razširjenosti slovenskega jezika v alpskem prostoru, za zgodovino stikov Slovencev z drugimi Slovani. V letih 1976 in 1982 je objavil prva dva zvezka *Etimološkega slovarja slovenskega jezika*, druga dva zvezka sta izšla 1992 in 2005, po Bezlajevi smrti, pod uredništvom njegovih znanstvenih naslednikov Marka Snoja in Metke Furlan, ki sta pripravila za tisk tudi *Zbrana dela Franceta Bezlaja* in jih objavila v dveh knjigah 1978 in 1981. France Bezlaj je umrl 27. aprila 1993 v Ljubljani.

² France Bezlaj, Mislinja, *Slovenska vodna imena*, 2. zvezek, Ljubljana: SAZU, Razred za filološke in literarne vede, 1961, 23–24. Zahvaljujem se Dragu Samcu, Luciji Peršin Arifović in Meliti Švajncer, ki delajo kot bibliotekarji pri SAZU v Ljubljani, za oskrbo s knjigami, ki sem jih potreboval pri tej študiji.

povezavi s češkimi filologi, s katerimi je navezal stike že pred drugo svetovno vojno. Kljub tem oviram se iz Bezlajevih del razbere, da je imel presenetljivo temeljit vpogled v objavljeno znanstveno literaturo na področju jezikoslovja. Tako je v okviru danih možnosti prispeval, da ima današnja slovenska jezikovna veda dostojno mesto med evropskimi filologijami.

Pri iskanju etimološkega izvora imena Mislinja Bezlaj domneva, da je slovansko, da je povezano s slovansko besedo *myslъ*, iz katere je izvednih mnogo slovanskih rodbinskih imen. Ta slovanski koren je prešel – preko vmesne oblike *myslinъ* – v današnje ime reke Mislinje. Marko Snoj je v *Etimološkem slovarju slovenskih zemljepisnih imen* te Bezlajeve domneve dopolnil s sugestijo, da kaže ime Mislinja s svojo končnico na povezavo s prebivalci, ki živijo ob tej vodi, da potemtakem ime Mislinja pomeni Mislinova voda.³ Poudariti je treba, da so naše ugotovitve zelo omejene spričo omejenih virov, ki so nam na razpolago.

V nasprotju z Bezlajevo domnevo o slovanskem izvoru imena mislim, da je ime Mislinja praevropskega porekla in da je po svojem izvoru povezano z imenom reke Meže. Mislim, da je bilo najstarejše predrimsko ime reke Meže *Misa*. Ta oblika imena reke je izpričana v nemškem imenu reke *Mies*. Trdim, da se je sedanje slovensko ime Mislinja razvilo iz praevropskega imena reke Meže, da je ime Mislinja nastalo iz istega prajezika, iz katerega izhaja tudi ime reke Meže. Iz tega prvotnega imena reke Meže (*Misa*) se je ime Mislinja razvilo istočasno in pod enakimi pogoji kot ime Savinja iz imena reke Save in Dravinja iz imena reke Drave. Ko so v času preseljevanja narodov prišli prvi Slovani v Mislinjsko dolino, so našli pri prebivalcih te doline ime reke Mislinje že polno oblikovano.

V soglasju z domnevo o praevropskem izvoru imena rek Meža in Mislinja je tudi dejstvo, da najdemo začetni zlog *mis* kot vodno ime ali kot krajevno ime, izpeljano iz vodnega imena, v velikem delu Evrope, kjer Slovani niso nikoli živeli: *Miesau* je ime kraja severovzhodno od Saarbrückna, blizu francoske meje. *Meisse* je ime potoka, ki se vzhodno od Bremna izliva v reko Aller. *Misvæ* je na severnem Norveškem ime kraja ob zalivu Skjerstadfjord. Naj omenim še nemško ime potoka *Mis*, ki se v češčini imenuje *Mža*: to je nemško ime ene od štirih vod, ki pritečejo s hribovitega področja ob bavarsko-češki meji in se pri Plznu zlijejo v skupno reko, ki nato teče pod imenom Berounka proti Vltavi, v katero se izteče še pred vstopom Vltave v Prago.

Domnevo o praevropskem izvoru imena Mislinja potrjuje tudi ugotovitev nemškega znanstvenika Hansa Kraheja, enega najpomembnejših poznavalcev evropskih vodnih imen, da je končnica *-inja*, kot jo najdemo v evropskih vodnih imenih, praevropska, torej predrimska.⁴ Pri ugotavljanju starosti končince *-inja* nastopa kot močteče dejstvo, da obstaja končnica *-inja* tudi v današnji slovenščini. Tu so poleg nje še končnice *-anja*, *-enja*, *-onja* in *-unja*. Potrebna bi bila temeljita razprava o tem, ali gre pri teh končnicah samo za glasovne variante ali pa tudi za pomenske razlike, in potrebno bi bilo preučiti povezanost sedanje slovenske končnice s to praevropsko

³ Marko Snoj, *Mislinja, Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana: Modrijan in ZRC SAZU, 2009, 204.

⁴ Hans Krahe, *Die Struktur der alteuropäischen Hydronimie*, Akademie der Wissenschaften und der Literatur in Mainz, Abhandlungen der Geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse 5 (1982), 1, gl. tudi tabelo nasproti str. 12.

končnico. Anton Bajec obravnava končnice v *Besedotvorju slovenskega jezika*, a jih ne omenja v povezavi s slovenskimi vodnimi imeni.⁵

Ni mi znano, če je bila Kraheju slovenščina poznana; kljub temu zasluži njegova ugotovitev vso pozornost, saj spada Krahe med vrhunske nemške jezikoslovce 20. stoletja. Veliko pozornosti je posvetil najstarejši zgodovini Balkana in antičnim Ilirrom, torej problemom, ki so tesno povezani z zgodovino Slovencev. Kljub temu so njegova dela v slovenskih znanstvenih knjižnicah slabo zastopana in težko dosegljiva, večinoma le preko mednarodne izmenjave knjig, Krahe pa je slovenskim jezikoslovcem malo znan.⁶

Hans Krahe je bil rojen 7. februarja 1898 v manjšem kraju Ückendorf v Porurju, danes del Gelsenkirchna, pomembnega rudarskega in industrijskega mesta v Nemčiji. Med prvo svetovno vojno je študiral na univerzi v Jeni primerjalno jezikoslovje, germanistiko in romanistiko. 1924 je tam doktoriral z disertacijo o ilirskih imenih na Balkanu. Ime Iliri se pri antičnih Grkih najprej pojavi kot oznaka naroda, pozneje pa se uporablja ime pokrajine, kjer živijo Iliri. Grki so stopili v stik z Iliri verjetno v 7. stoletju pred štejetem nekje na južnem Jadranu. Po surovosti in bojevitosti so spominjali na Tračane, antične prebivalce današnje Romunije. V rimski dobi so Iliri poseljevali célo vzhodno obalo Jadranskega morja, od Istre do Epira. Iz pristanišč, skritih v globokih dragah, ki razčlenjujejo kraško obalo, so napadali in ropali ladje, ki so plule mimo. Da zavarujejo plovo, so Rimljani sredi tretjega stoletja pred štejetem začeli dolgotrajno ilirsko vojno, poznano po izredni krutosti. Vanjo se je osebno vključil sam cesar Oktavijan. Končno je leta 9 Tiberij podredil Ilire rimski državi; odtlej je bila plovo po Jadranu varna.

Ni znano, kako globoko v notranjost Balkanskega polotoka so se širile ilirske naselbine. Na severu so verjetno živeli severno od Save, v današnji južni Slavoniji. Na severovzhodu so poseljevali ozemlje do srbske Morave. Glavna arheološka nahajališča z ostanki ilirske civilizacije so visoka planota Glasinac vzhodno od Sarajeva, ki vsebuje predmete od zgodnje bronaste dobe do pozne železne dobe, ter nekropola Jezerine vzhodno od Bihaća, s predmeti iz železne dobe.

Jezik Ilirov ni ohranjen v nobenem daljšem tekstu iz antike. Hans Krahe je zato iskal dostop do njega z raziskovanjem balkanskih zemljepisnih imen. To je storil že v disertaciji *Die alten balkanillyrischen Namen*. Z njo je želel povečati besedni fond ilirskega jezika in spoznati zakonitosti ilirske slovnice. Po disertaciji je pripravil za tisk dve knjigi. V eni raziskuje ilirska osebna imena,⁷ v drugi pa zemljepisna imena.⁸

Njegov cilj je bil izdelava slovnice ilirskega jezika. Ker je imel na razpolago premalo gradiva, ga ni nikoli dosegel, prišel pa je do spoznanja, da so Iliri govorili indo-

⁵ Anton Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika, 1: Izpeljava samostalnikov*, Ljubljana: SAZU, 1950 (Dela, 1), 41 sl., § 66 sl.

⁶ Za več podatkov o Hansu Kraheju gl. nemško Wikipedijo (Wikipedia: Die freie Enyklopedie) in *Katalog der deutschen Nationalbibliothek* (Leipzig und Frankfurt am Main). Nekaj podatkov sem našel tudi v geslu Flussnamen, ki ga je napisal L. Udolph za *Reallexikon der germanischen Altertumskunde*, IX, Berlin, New York: Walter de Gruyter Verlag, 1995, 276–84.

⁷ Hans Krahe, *Lexikon altillyrischer Personennamen*, Heidelberg: Carl Winter Verlag, 1984, 174 str.

⁸ Hans Krahe, *Die alten balkanillyrischen geographischen Namen*, Heidelberg: Carl Winter Verlag, 1935, 123 str.

evropski jezik skupine kentum, ki je bil tesneje povezan z jezikom Mesapov. Mesapi so bili narod, ki je živel na skrajnem jugovzhodnem koncu Apeninskega polotoka (na peti) pred prihodom Rimljanov in je v času prevlade Rimljanov izumrl. Tudi jezik Mesapov ni ohranjen in je dostopen samo preko analize geografskih imen, ki kažejo njegove sledi. Krahe se je zanimal tudi za jezik Venetov in drugih jezkov na Apeninskem polotoku.⁹

1938 se je Krahe zaposlil na univerzi v Würzburgu na mestu profesorja za indoevropsko filologijo. 1940 je vložil prošnjo za mesto profesorja za primerjalno jezikoslovje v Münstru, vendar je zaradi židovskih sorodnikov med svojimi predniki naletel na odpor vladajoče nacionalsocialistične stranke, zato je prošnjo sam umaknil. Vrnil se je v Würzburg, kje je ostal do konca druge svetovne vojne. V letih 1940 do 1955 je delal tudi kot urednik bibliografskega pregleda *Indogermanisches Jahrbuch* in v letih 1944 do 1965 kot sourednik znanstvene revije *Indogermanischen Forschungen*.

Po vojni je v Heidelbergu sodeloval pri obnovi univerze. 1945/46 je bil dekan tamkajšnje Filozofske fakultete. 1956 je bil imenovan za rednega profesorja. Že pred drugo svetovno vojno, še bolj pa po njej, je pripravil za tisk preko 30 učbenikov za indogermansko jezikoslovje in za pragermansko filologijo. Vrnil se je k zamisli, da bi napisal kompletno slovnico ilirščine. Načrtoval je več zvezkov, toda v tisku je 1955 izšel samo njen uvodni del.¹⁰

Za zaključno dobo znanstvenega dela Hansa Kraheja je pomembna ugotovitev, da so mnoga zemljepisna imena, za katere je domneval, da so ilirskega izvora, prisotna v ustreznih paralelah tudi drugod po Evropi, kjer ni mogoče misliti, da bi bila ilirskega izvora. Tako je prišel do prepričanja, da so ta imena ostanki neke starejše, predilirske civilizacije, ko je bila Evropa jezikovno še tesno povezana. Znanstveniki, zlasti skandinavski, so sprejeli te Krahejeve teze o nekem skupnem praevropskem jeziku s precejšnjo mero zadržanosti, še naprej pa so priznavali Kraheju pomen za raziskave ilirskega jezika. Leta 1950 je dobil Krahe mesto profesorja za indoevropsko filologijo na univerzi v Tübingenu, kjer so ga sodelavci ob šestdesetletnici počastili s slavnostno publikacijo.¹¹ Tu je ostal do smrti 25. junija 1965.

Kraheja odlikujeta temeljito poznavanje stroke in izredna jasnost predavanj. Bil je pionir v raziskovanju ilirščine in evropskih vodnih imen. 1942 je bil na njegovo pobudo pri univerzi v Würzburgu ustanovljen Arhiv za vodna imena Nemčije (Archiv für die Gewässernamen Deutschlands). Bil je dopisni član številnih akademij znanosti in umetnosti in od 1951 redni član Akademije znanosti in umetnosti v Mainzu.

Hudinja. Pri iskanju izvora imena potoka Hudinja je osrednji problem etimologija besede *hud*, iz katere je ime Hudinja izvedeno. Etimologija se je izkazala bistveno bolj zapletena, kot je bilo mogoče predvidevati. Franc Miklošič je imel besedo *hud* za slovansko in jo je obravnaval v samostojnem geslu.¹² Kot indoevropske paralele

⁹ Hans Krahe, *Das Venetische: Seine Stellung im Kreise der verwandten Sprachen*, Heidelberg: Carl Winter Verlag, 1950, 37 str.

¹⁰ Hans Krahe, *Die Quellen, Die Sprache der Illyrier*, Wiesbaden: Harrasowitz, 1955, 120 str.

¹¹ Sybaris, *Festschrift Hans Krahe zum 60. Geburtstag am 7. Februar 1958 gebracht von Freunden, Schülern u. Kollegen*, Wiesbaden: Harrasowitz, 1958.

¹² Franz Miklošič, *chudŭ, Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien: Wilhelm Braumüller Verlag, 1886, 91.

je navedel besede iz litovskega in latvijskega jezika, torej iz baltskih jezikov. Med Miklošičevimi nasledniki je vedno bolj rasel dvom v slovanski izvor besede. Razlog zanj je dejstvo, da ni bilo najti paralele zanjo v drugih indoevropskih jezikih. Razvoj te negotovosti je izčrpno prikazal ruski filolog Josip Nikolajevič Trubačev v *Etimološkem slovarju slovanskih jezikov* iz leta 1981.¹³ Prišel je do sklepa, da je »še najbolj verjetno«, da je beseda *hud* sorodna s staroindijskim glagolom *kṣodati* v pomenu 'drobiti, tolči' in s pridevnikom *sudr* v pomenu 'majhen, droben'. Do podobne ugotovitve, da beseda *hud* etimološko »ni jasna«, je prišel tudi France Bezljaj v *Etimološkem slovarju slovenskega jezika* iz leta 1978.

Nobeden od teh znanstvenikov ne omenja potoka Hudinja, za katerega je mogoče domnevati, da izvira že iz predrimске dobe. Tedaj Slovencev tu še ni bilo, kar bi bil dokaz več, da beseda *hud* ni slovanska in tudi ne indoevropska. Preseneča, da je v vsej dolgi dobi in prehajanju iz jezika v jezik ostala nespremenjena.

Beseda *hud* ni samo filološki problem, ki zadeva besedo kot skupino glasov, ki so pri spreminjanju podvrženi doslednim zakonitostim, ampak nosi v sebi tudi sledove spremenjenega pogleda na svet. V slovenščini se kaže zlasti v besedah kot *hudi duh*, *hudič*, *hudir*, *hudiman*, ki imajo religiozni pomen. Prvotno ime je v času preseljevanja narodov, ko je prevladalo krščanstvo, odmrlo, ker je nosilo v sebi spomin na pogansko vero, ohranilo pa se je v imenu Hudinja.

Janez Stanonik

Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani

¹³ Osip N. Trubačev, *हुदृ(ज्)*, *Etimologičeskij slovar' skavjanskih jazykov: Praslavjanskij leksičeskij fond*, zv. 9, Moskva: Nauka, 1981, 11–13.

ZVONKO KOVAČ – MEĐUKNJIŽEVNE RASPRAVE: POREDBENA I/ILI
INTERKULTURNA POVIJEST KNJIŽEVNOSTI

Beograd: Službeni glasnik, 2011. 435 str.

Uz današnje sveprisutne integracijske težnje Europske unije i glasno zazivanje sveeuropske političke i kulturne ideje, kao i s obzirom na invazivnu suvremenu teoriju kulture i književnosti te upornog zagovora njezine inter-/trans-disciplinarnosti i sveopće metodološko-konceptualne otvorenosti, kritičko preispitivanje mononacionalnog pristupa u korist interkulturalne ideje, međuknjiževnih procesa i sinkretizma tradicija, premda navedenim suvremenim tendencijama blisko, u cjelokupnoj klimi vremena koje živimo kao da još nije u svemu dobrodošlo. Spomenute ideje u čijoj osnovi počiva tolerantna otvorenost i mirotvorno razumijevanje prema diferenciranim sastavnicama jedne (bilo koje) kulture, okosnica su teorijsko-metodološka koncepta Zvonka Kovača koji je u posljednjoj objavljenj knjizi *Međuknjiževne rasprave: poredbena i/ili interkulturalna povijest književnosti* sintetizirao svoj višegodišnji znanstveni i nastavni rad na interkulturalnoj povijesti književnosti i međukulturalnom tumačenju posebice južnoslavenskih književnosti. Riječ je, zapravo, o bitno proširenom i za nove prilike doradenom izdanju autorove knjige *Poredbena i/ili interkulturalna povijest književnosti* koja je kada je objavljena (u biblioteci Književna smotra Hrvatskoga filološkog društva) 2001. godine predstavljala jedan od rijetkih primjera dosljednog zagovaranja interkulturalnog stanja južnoslavenskog prostora i kritičkog preispitivanja (tada?) dominantne monocentrične historiografske prakse i njezina predimenzioniranog viđenja nacionalne kulture.

Obimna knjiga u svome novom, doradenom obliku obuhvaća 435 stranica i više od dvadeset studija raspoređenih u pet poglavlja: *Naslijede, Od komparatistike tekstova do interkulturalne povijesti književnosti, Oprimjeravanje, analize, Epistolarna historiografija, kritička recepcija i Interkulturalni studiji*. Kako i sami naslovi pojedinih poglavlja govore, riječ je o sistematičnom pregledu problematike koji sadržava razmatranja uporišta u tradiciji, razrade središnjih teoretskih i metodoloških pretpostavki, preko njihove aplikacije na konkretum književne stvarnosti i rezimiranja njezinih uglavnom mononacionalnom koncepcijom izazvanim neuralgičnih mjesta do, zaključno, projekcija razvoja struke u budućnosti u vidu koncipiranja slavističkih studija, pa s tim u vezi i mogućih institucionalnih promjena.

Kako i dolikuje, uvodno poglavlje *Naslijede* posvećeno je utjecajnim imenima slavenske filologije iz vremena njezine institucionalne uspostave, prije svega Vatroslavu Jagiću, uz njega i Jerneju Kopitaru te Franu Miklošiću, potom Josipu Juraju Strossmayeru, ali isto tako i važnim suvremenim slavistima kao što su Jože Pogačnik i Reinhard Lauer. U njihovim radovima autor će pokušati pronaći ne samo oslonac i ovjeru vlastite teoretske misli, pa time i daljnji poticaj za interkulturalnu povijest književnosti, već će pomoću njihovih ideja i pristupa pronalaziti moguća rješenja za danas u struci sve snažnije prisutan jaz između prakse integralne slavistike na sveučilištima u neslavenskim zemljama i uglavnom jednonacionalnog razvijanja discipline u nastavnim programima iz slavenskog svijeta. Na tragu toga, kroz tekstove Kopitara i Miklošića pokušat će se odgovoriti u interkulturalnom obzoru na uvijek aktualno